

SREDNJOVJEKOVNA NEKROPOLA STEĆAKA KARASOVICE

Vedrana Tutiš, mag. arheologije i engleskog jezika i književnosti

Stanislav Vukorep

Sažetak: Nekropola stećaka Karasovice se nalazi u neumskom zaleđu, mjestu pod imenom Hutovo. Samo mjesto kao i šire područje Popova polja je bogato arheološkim nalazima i lokalitetima. Nekropola Karasovice je smještena na prapovijesnom tumulu i uključuje 7 stećaka u obliku ploča i sanduka od kojih je njih 5 ukrašeno. Na najistaknutijem spomeniku se nalazi prikaz pet figura, odnosno 3 žene i 2 muškarca koji imaju mač o pojasu. Spomenici su dobro obrađeni ali i dosta oštećeni i pomicali. Nekropola je obrasla raslinjem i vegetacijom a postoji nekoliko vanjskih uzroka koji su utjecali na oštećenje spomenika, uključujući vodu, mikroorganizme te crnu koru. Da bi se spriječio i usporio daljni proces propadanja potrebna je hitna konzervacija i restauracija spomenika nekropole.

Ključne riječi: Karasovice, nekropola stećaka, Hutovo, srednji vijek, konzervacija, kulturno dobro

MEDIEVAL NECROPOLIS OF STANDING TOMBSTONES KARASOVICE

Abstract: The necropolis of standing tombstones Karasovice is situated in the hinterland of Neum, in the village called Hutovo. The village and the wider area of Popovo field is rich in archaeological findings and sites. The Karasovice necropolis is situated on a prehistoric tumulus and includes 7 tombstones shaped as plates and boxes, of which 5 are ornamented. On the most prominent monument there is a presentation of five figures, i.e. three women and two men having swords on their belts. The tombstones are finely cut but also rather damaged and displaced. The necropolis is overgrown with vegetation and there are several external causes that influence the damage to the monuments, including water, microorganisms and black crust. Urgent conservation and restoration of necropolis monuments is necessary in order to prevent and slow down further degradation process.

Key words: Karasovice, necropolis of standing tombstones, Hutovo, Middle Ages, conservation, cultural heritage

1. SREDNJOVJEKOVNA NEKROPOLA STEĆAKA KARASOVICE

Srednjovjekovna nekropola "Karasovice"¹ se nalazi u Hutovu, malom mjestu neumskog zaleđa na području Popova polja. Brojni arheološki lokaliteti koji sežu u prapovijesnam govore da je ovaj kraj bogat povijesnom i kulturnom baštinom. Utvrđen je veliki broj gomila i gradina brončanog i željeznog doba od kojih su mnoge još uvijek neistražene. U samom Hutovu nema mnogo antičkih nalaza, međutim na širem području Popova polja pronađeni su nalazi rimskih novčića i nadgrobnih spomenika koji govore da je i u rimskom periodu ovaj kraj bio važan. Ostatci rimskih građevina ukazuju na antička naseljak koja su bila povezana rimskim cestama² što se može potvrditi samo daljnjim arheološkim istraživanjima. Ovdje se nalazi i poznati Hutovski grad³ koji je smješten na prijevoju masiva Žabe i Gradine uz prometnicu Neum – Stolac. Središnju visoku kulu grada sazidali su Mlečani u 17. st. Kula daje pečat gradu koji je krajem 18. i početkom 19. stoljeća dograđivan. Iz srednjeg vijeka ili ranoga novovjekovlja potječu ruševine crkve pokraj velike kule.

Osim nekropole na lokalitetu Karasovice, u Hutovu postoje još dvije nešto veće nekropole stećaka. Lokalitet Crkvina s čak 101 stećkom, te Lišće, sa 48 stećaka.

Stećci su kameni nadgrobni spomenici koji su nastali u periodu od druge polovice XII. st. do XVI. st. na području Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije i Crne Gore.⁴ Ovi spomenici koji su još poznati i kao "grčki grobovi", "mramori" ili "mašeti" se najgušćeraspoređuju na području srednjovjekovne Bosne. Nekropole stećaka pripadaju grobljima na redove a njihova pojava je odraz srednjovjekovne europske kulture.⁵

Stećci na lokalitetu Karasovice nalaze se pokraj puta, između Gornjeg i Donjeg Hutova, a smješteni su na prapovijesnom tumulu za koje su ovi spomenici i inače dosta često vezani. Ovdje se radi o maloj nekropoli od 7 stećaka koji su orijentirani u pravcu zapad-istok i redani su u nizove.⁶ Četiri spomenika su u obliku ploče kao najstarijeg i najrasprostranjenijeg oblika stećka, dok su njih tri u obliku široko rasprostranjenog sanduka koji nastaje u XIV. st. a dosta se često javlja s postoljem. Stećci su dobro obrađeni, ukrašeno je njih 5, međutim danas su veoma oštećeni a može se primjetiti i da su pomicali. Nekropola je obrasla travom, grmolikim biljem i raslinjem.

¹ Prema Bešlagiću Karasovice. Bešlagić, 1966.

² Bešlagić, 1966., 9.

³ Prema odluci Komisije za očuvanje spomenika, Hutovski grad (Hadžibegova kula) je 2004. god. proglašen nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine http://kons.gov.ba/main.php?id_struct=6&lang=1&action=view&id=2417

⁴ Bešlagić, 2004., 13.

⁵ Miletić, 1982., 19.

⁶ Bešlagić, 1966., 55, 1971., 323, 2004., 36

Slika 1. Nekropola Karasovice (Foto: Drago Mejdandžić)

Iako su sva kulturna dobra podložna starenju, postoje čimbenici koji taj proces ubrzavaju a koji utječu i na spomenike ove nekropole. Jedan od tih faktora je čovjek koji je svojim nemarom i pomicanjem spomenika utječe na njihovo propadanje, dok drugi faktor uključuje vanjske uzroke, tj. uvjete okoliša. U Karasovicama je vidljivo nekoliko vanjskih uzroka propadanja koji djeluju na spomenike. Jedan od najvećih problema ovdje je vlaga, odnosno voda koja omogućuje razvoj mikroorganizama te uzrokuje oštećenja kod prelaska iz tekućeg agregatnog stanja u kruto pri temperaturi smrzavanja tj. pri temperaturi od 0°C.⁷ Štetni utjecaji vode najbolje se mogu primjetiti na jednom od stećaka nekropole (Sl. 2) koji je danas u najlošijem stanju. Za ovaj je stećak 1966. godine Bešlagić napisao da je „preko uspravnih strana ukrašen ljudskim figurama, prikazom kola“.⁸ Međutim ovaj je prikaz danas potpuno oštećen i nemoguće ga je uočiti. Voda se na stećku zadržava i danima nakon kišnice što uzrokuje još veće stvaranje mikroorganizama, mikropukotina i crnih kora.

⁷ Sunara, Barišić, 2009., 4

⁸ Bešlagić, 1966., 56

Slika 2. Utjecaj vode i vlage na propadanje stećka nekropole Karasovice.(Foto: Drago Mejdandžić)

Crne kore koje utječu na vizualnu estetiku spomenika su prisutne na svim stećcima nekropole, a nastaju zbog onečišćene atmosfere. Jako su vidljive i na najinstaknutijem i najljepše ukrašenom stećku nekropole koji je u obliku sanduka a smješten je na komadima ploča. Malo je primjetljivo, zbog oštećenosti boje, da je na vodoravnoj strani stećak ukrašen pravokutnom bordurom. Na svim uspravnim stranama su prikazane arkade čiji su stupovi i lukovi tordirani i šiljasto se završavaju. Iznad arkada je prikaz tordirane vrpce, a najzanimljiviji prikaz se nalazi u prvih pet od osam ništa južne bočne strane gdje je prikazano 5 figura, odnosno 3 žene i 2 muškarca. Muškarci imaju mač u pojasu a ostali se detalji ne mogu primjetiti.⁹

⁹ Bešlagić, 1966., 55-56.

Slika 3. Najveći stećak nekropole ukrašen s 5 figura. (Foto: Drago Mejdandžić)

Reljefi na stećcima su sve slabije vidljivi jer se na spomenicima stvaraju mikroorganizmi koji destruktivno djeluju na kamen oslobađanjem anorganskih i organskih kiselina. Lišajevi, gljivice bakterije i alge proizvode soli i pigmente koji boje podlogu i vizualno nagrđuju spomenike.¹⁰

Sve su ovo problemi s kojima se bore i ostali stećci nekropole od kojih su još tri ukrašena. Jedan od njih je visoki sanduk na postolju, danas malo nakrivljen i vidljivo pomican, koji je na svojim uspravnim stranama ukrašen arkadama s tordiranim lukovima i stupovima. S njegove lijeve strane je ukrašen stećak u obliku ploče koja preko uspravnih strana ima friz od kosih paralelica, a s njegove desne strane je ukrašen sanduk koji na vodoravnoj strani ima borduru isto tako od kosih paralelica te pri vrhu uspravnih strana plastičnu tordiranu vrpcu.¹¹ Ostala dva stećka u obliku ploča su ostala neukrašena.

¹⁰Sunara, Barišić, 2009., 6.

¹¹Bešlagić, 1966., 56.

Slika 4. Skupina od 3 ukrašena stećka (Foto: Drago Mejdandžić)

Potrebno je naglasiti da na nekropoli postoje i naznake naknadnih ukopa koji su danas jedva vidljivi od zarasle vegetacije, a preko puta nekropole u danas jako zaraslom i nepristupačnom prostoru postoje mogući tragovi kamenoloma s tek odvaljenim kamenim blokom što je bio čest slučaj za brojne srednjovjekovne nekropole stećaka.

Iz priloženog vidimo da su stećci nekropole Karasovice jako vrijedni ali u isto vrijeme i dosta oštećeni spomenici. Da bi se usporio i spriječio proces propadanja stećakapotrebna je hitna konzervacija i restauracija ovih vrijednih spomenikaodnosno uklanjanjemikroorganizama i drugih uzroka propadanja, vraćanje prirodne boje kamenai njegova zaštita, te uređivanje i redovno održavanje područja čišćenjem vegetacije i suvišnog raslinja.

LITERATURA

1. Bešlagić, Šefik, 1966., Popovo srednjovjekovni nadgrobnji spomenici, *Zavod za zaštitu spomenika kulture Bosne i Hercegovine*, Zagreb
2. Bešlagić, Šefik, 1971., *Stećci kataloško – topografski pregled*, Sarajevo
3. Bešlagić, Šefik, 2004., *Leksikon stećaka*, Sarajevo: Svjetlost
4. Miletić, Nada, *Umjetnost na tlu Jugoslavije: Stećci*, 1982., Zajedničko izdanje: Jugoslavija /Beograd - Spektar /Zagreb - Prva knjiž. komuna/Mostar
5. SUNARA, Sagita Mirjam; Marin Barišić, 2009., Utjecaj okoliša i drugi utjecaji na žbuku i kamen, *In situ – on line časopis Odsjeka za konzervaciju-restauraciju Umjetničke akademije Sveučilišta u Splitu*, <http://www.e-insitu.com>, 1-7.